

Спорне територије Срба и Хрвата

Појава Срба у Хрватској

У Хрватској није било Срба до друге половине XV века. Правилно каже Адам Прибићевић: "Пре освојења Босне 1463. г. није било ниједног Србина од реке Врбаса до Велебита и Крањске границе" (оно што затим каже за Славонију и Далмацију већ је мање убедљиво па је и демантовано на стр. 24). Срби су живели у својим српским пределима Србије, Зете, Босне, Херцеговине, итд.

Што ће их напуштати док их туђин није сасвим угрозио? Тек кад су Турци заузели све српске земље, скоро одједном (у кратком размаку времена су пале под његову власт Српска деспотовина, Босна, Херцеговина, Зета), почело је српско страдање и српско померање. Бежали су од зла, све више према северу, јер су Турци надирали с југа.

С Турцима или против њих

Тада су прешли и границе некадашње Хрватске. Срби су двојако, на два разна начина, прелазили у Хрватску. Или заједно са турском војском, натерани од ове да се за њу боре, или

бежећи испред турске војске, готови да се против ње боре чим се сместе. Трагедија је српска што је постојало то двојство, али се оно не може спорити. Први су прелазници звани најчешће мартолози, други ускоци и сл. И о једним и о другим говорићемо засебно, објашњавајући бар појмове. Али се једно мора истаћи као опште правило, које важи и за мартологе и за ускоке: Срби се, наступајући у Хрватску, нису борили са Хрватима и

против Хрвата, нити су терали Хрвате са њихових огњишта да би се на њима угнездили. То су веома важне констатације које нису довољно наглашаване са српске стране.

Зашто се Срби нису борили против Хрвата и зашто нису силом заузимали њихова седишта? Из једног врло простог разлога: Хрвата већ није било на турској граници. Они су се разбегли чим су се Турци појавили. Настала је пустиња, њихове насеобине су биле *derelictae nullius*. А старо је правило да овакве "напуштене", "ничије" ствари припадну *primio occupanti*, тј. ономе ко их први заузме. То је начело још из римског права. Тиме би правни титулус ових заузећа био солидно постављен. Али морални титулус је још снажнији и неспорнији. Хрвати се нису уопште борили да сачувају земљу од инвазора. Не само да нису дали Косово, него ни најмању битку. Побегоше главом без обзира. А турски одреди су несметано јурили по земљи, све док им се нису опрле аустријске и мађарске трупе.

Оцењујући држање Хрвата тог доба, сам загрижени хрватски историчар Тадија Смичиклас каже: "Права је срамота била да је непријатељ могао онако лагано преко наше земље јурити, као да никога код куће нема". На другом месту каже исти Смичиклас: "Кукавни народ бјежао је као овце кад се мед ње вуци увуку. Пук хрватски у хрпама на хиљаде прелазео је границу своје отаџбине, да си другде тражи бољу и сретнију домовину". То није био случај само са јужном Хрватском, већ и са северном, која је онда звата Горња Славонија (доцније жупаније:

загребачка, вараждинска и крижевачка). Све те три жупаније имају 1543. године само 10.645 домова, 1554. г. још само 4.657 "порезних домова", а 1584. једва 3.000 таквих домова (437, стр. 158). "Ну признати морамо" каже проф. Раде Грујић даље "да исељавању и бекству кметова из Горње Славоније и Хрватске, те тако лаком и брзом пустошењу тих земаља, нису биле криве само провале турске војске и њихових хајдука, него и врло нечовечан поступак хрватско-славонске властеле са њиховим кметовима.

Хрвати бјежали далеко

Командант крајишки, потпуковник Ленковић, изјавио је 8. октобра 1561. под заклетвом у Дворском ратном савету у Бечу, да је властела десет пута више крива него Турци, што су се кметови разбегли и земља опустела. "Ту свакако има доста истине. Но без појаве Турака кметови се не би усудили да напуштају властелинске земље. Можда им је то био повод, који опет остаје главни узрок опустошења Хрватске.

И летописи саопштавају да је само поклич "Ето Турака" производио панику и гонио људе на бекство. Хрвати су се селили стотине и хиљаде километара далеко, све су се бојали да су још на домаку Турака. Бежали су на острва, у Мађарску, у Аустрију, у Моравску, у Истру, и доњу Италију!

Док се ова књига увелико штампала, ја сам, добротом г. Драгосављевића, добио и епохално дело проте Манојла

Грбића о Карловачком владичанству. И ту сам опет нашао пуну потврду ових мојих навода. Тако пише прота Грбић: "Српски народ мамљен је свакојакијем и усменијем обећањима и писменијем повластицама, гдје нам је обећавато и на писмено подјамчевато, да нећемо бити ничија раја ни кметови, већ да ћемо све оне земље које отмемо и одбранимо од Турака - добити као своју праву својину. Од тијех одбрањенијех земаља да нећемо плаћати: ни десетине ни другијех пореза; него да ће се још нама редовно плаћати из цареве благајне што ћемо чувати међе од Турака... Па нека би из овога увјерила се нека наша занесена браћа од стране Хрвата, како нас Србље љуто бољети мора кад нам овако гордо и нерасуђено пребаце да смо дошли овако као Цигани, па да домаћијема тобоже крух отимљемо. Да су Хрвати старосједиоци били кадри ове земље одбранили од Турака, не би се били ни расељавали с њих, нити биле земље опустјеле.

Наши су ђедови дошли овамо у ове области знањем и на позиве законитијех владара овијех земаља, а дошли су као јунаци са оружјем у руци, и са својом светом православном вјером у души. Оружјем су помогли одбранили ове земље од Турака, па су их по царском обећању и добили за своју нову домовину; јер су је купили крвљу својом..."

Насељавање

Ово дјело, сасвим случајно, појавило се истовремено када је у Чикагу основан Амерички институт за балканска питања. Овдје су посебно обрађене три покрајине: Хрватска, Далмација и Славонија. Прилике и услови под којима се Срби појављују у тим областима су различите, послије насељавања у 15. вијеку. Доста је заједничког, почев од насилног унијећења, негирања српства и злочина према Србима. Неки од ових крајева нису ни спорни, јер су чисто српски. Жели се приказати размјештај Срба и Хрвата у овим областима, по виђењу страних стручњака, од почетка 19. вијека када се хрватска народност формирала, а српска афирмисала и значајно манифестовала.

Срби хоће да ослободе Крајину од Турака

Да илуструјемо пустош која је владала тамо, гдје су се Срби насељавали и начин на који су се Срби досељавали. Навешћемо једно српско писмо с краја XVI века, дајући му нека мала објашњења. То је једно од ретких сачуваних српских писама, која су намерно уништавана од католичке пропаганде.

Алекса Ивић је својим исписима из бечког Државног и ратног архива објавио то писмо проте Радослава и осталих српских главара из Поња, надхерцогу Фердинанду писано јула 1596. године, којим предлажу заједничку акцију противу Турака. Писмо је писано у чистој српској ћирици, икавски. Почетак му је овакав: Од нас хришћанских синова, ми протопопа Радослав, бишкуп поунских крајин и поглавник и заповидник тридесет попов и правитељ Кристианске вире, вазможному и вазвеличеному... господину херцогу пишемо поклон и липо поздравленије: поунска крајина, влашки синови, наипри бишкуп Радослав, војвода Милош, кнез Дојчин, кнез Радак, Богдан ага, кнез Вранеш, кнез Манојло, Вуица јузбаша, кнез Богдан, харамбаша Дракула, одабаше Томаш, Радохња, Радоје,

Живко, Војин, Славуј, Новак, бешли баша кнез Новак, кнез Радосав Хранисав, кнез Вуин и сви кнезови поунских крајин, и сви јунаци мали и велики, препорученије господину херцогу и свим његовим поглавником..."

Поунска крајина

Први је, дакле, представник народа, што он нарочито истиче, протопоп Радослав, и он себе обележава као "бишкупа поунске крајине". Разуме се да он, као прота, није био нити је могао бити епископ, и он то не каже: не вели ни да је епископ, ни архијереј, ни владика. Он употребљава католичко означање, чиме хоће да каже да је он као православни протопоп раван католичком бискупу.

Онда набраја све остале главаре и свакоме додаје титулу његовог главарског достојанства. Све најизразитија српска имена, одржана код Срба до дана данашњега. Он говори о "влашким синовима", јер су тако Срби у Аустрији у то време означавани, па се он придржава тамошње терминологије, једнако као у изразу "бишкуп". Али је то доказ да је православље још тада било доминирајућа вера у Поуњу, да је врховни старешина области био један православни прота са тачно омеђаном облашћу. Имао је под собом 30 попова, ништа мање него католички бискупи у својим дијецезама. А био је и цивилни поглавар тадашњег православног народа, који је очигледно на тој територији доминирао.

Поп Радослав тражи од херцога Фердинанда у поменутом писму: "... јере господине милостиви, ми бишкуп ишћемо од ваше милости један град или два такаише два кнеза сваки по град... Не ишчемо од ваших пуних земаљ него од седамдесет пустих градов, који су пусти међу Уну и

Купу, и од ње не ишћемо великих него малих, еда би Бог дао да Уну ослободимо и дале, јере морате ако хоћете с Богом јединим и вашим трудом и нашим. И ако Бог даде, те се ми састанемо, хоће Бог видети како ћемо ову крајину ослободити с Богом јединим и вам право и пошћено служити..."

Као што се види, српски главари из Поуња траже само мале пусте градове којих је између Уне и Купе у то доба било седамдесет. Само пусте градове траже: што је насељено ("пуне земље") не траже јадни Срби никада. И траже да се одмах крену на борбу и ту "Крајину ослободе" од Турака с помоћу Божјом. Нису то биле пустахије и разбојници, већ побожни хришћани којима душманин није дао да мирно Бога моле и своју народност негују.

Утицај Грка и Словена

Пет пута спомињу Бога у две последње реченице. Никад скромније и богобојажљивије масе нису насељавале туђу територију него српске некадашњу хрватску у XVI веку и даље. Они, Срби, нису силом хтели да заузимају ни оно што су могли, а ни милом оно што је туђе.

Овде треба сад прво рећи нешто о "мартолозима". О томе је доста писано, али ствар није потпуно прочишћена. Ми ћемо се овде послужити последњим резултатима науке, учињеним од стране једног мађарског научника после Рата и објављеним у едицијама Института за научно обрађивање Подунавља из Будимпеште, и то у Паризу. Респективни ставови, у преводу проте Стевана Пространа гласе:

"По заузећу Балкана организација европског дела турске царевине извршена је била под утицајем Грка и Јужних Словена. Словенски утицај се нарочито осетио после пада Србије (1459), Босне (1463) и Херцеговине (1482). Откако је надирање Турака кренуло било према Угарској и балканске земље престале бити пограничним областима отоманске царевине, нада на ослобођење испод турског јарма балканских хришћана смањивала се из дана у дан.

Православни и католици морадоше полако да се прилагођавају новом стању ствари и организацији турске империје. Но како су темељи привремено почивали скоро искључиво на војничким успесима, подјармљени хришћани нису имали другог излаза већ да ступају у војску и иду са својим завојевачима на север и северозапад. Али је било у интересу и саме турске државе да са хришћанским војницима попуњава редове своје армије - и оне у покрету и оне у гарнизонима, јер муслимански елемент није био довољан за обезбјеђење победе и за окупацију територија, тако растегнутог, као што беше европска Турска у то време своје највеће експанзије. Те се тако створио био обичај да хришћани буду узимани у турску војску за борбене редове и за утврђења.

Ускоци се борили против Турака и Млечана

Међу хришћанима који су настанили Балкан, Срби су били у првом реду ти који су у XVI столећу вршили службу те врсте, као мартолози.

Улога ових турских најамника ни до данас није потпуно осветљена. Већина извора који се на њих односе налази се на територији историјске Угарске и Хрватске-Славоније, северно од Дунава и Саве. По сведочанству ових извора мартолози у Угарској су били већином српског порекла (уз незнатан број Турака и Мађара) који су потицали из разних крајева, Србије, Срема, Херцеговине, итд. Што се тиче њихове организације, они су били групирани у мале одреде по десет људи (ода), под једним одабашом или буљубашом, који су у већини случајева такође били Срби.

Капетан, подређен аги, командовао је са две или више ода. Мартолози су примали сталну плату, слободну од свих издатака, сем пореза који је био врло мали. Њихов број у гарнизонима Угарске био је, изгледа, највећи око 1540; доцније се он смањио јако, као и све окупационе трупе турске...

Срби у Угарској

Чињеница да су Срби били продрли дубоко у Угарску, заједно са турским завојевачима, и да су сачињавали већи део турских утврђених гарнизона, даје нам право веровати да је турска армија на Балкану имала у свом саставу Србе који нису били прешли на ислам, већ живели по прописима своје наслеђене вере"...

Рад. Грујић саопштава како су 1540. заробили Аустријанци на Словинској Крајини неколико мартолога и њиховог вођу Вука Велимировића, за кога се вели да је члан једне од најбољих породица из Србије. Хрвати хоће да докажу да су мартолози разни "балкански нанос", како се изражава један сплитски факин по имену Влахо Раић (чије порекло већ по имену не може бити хрватско). Он тражи да се "демартολизирају потомци Влаха и Куцовлаха, који, иако се данас изјављују Србима, нису ипак, у огромној већини, изгубили расне одлике својих предака".

То је једна памфлетска књига једног надрипублицисте, и не би се требало на њу освртати да скоро цео хрватски народ не мисли као он. А у погледу мартолога он је демантиран од једног странца, нимало наклоњеног Србима, али ипак научника који зна да одговара пред научним форумом за оно што пише. Он несумњиво утврђује, на основу извора који се налазе у Мађарској и Хрватској, да су ти мартолози већином или чак у целини били Срби. Било је и мало Мађара и Турака, али од ових нису постали Срби. Влахе или Куцовлахе Хардовић уопште не спомиње.

Сад тражити да се Срби "демартολизирају" значи исто што и тражити да се Срби расрбе. Срби су потомци Срба чак ако су и потомци мартолога, и њима никакво национално чишћење није потребно (коме треба видеће се доцније). Они су одржали своју веру као мартолози, живели су, како изрично писац каже, по прописима своје наслеђене вере". А чим су дошли под власт католика, специјално Хрвата, све је учињено да они напусте своју "наслеђену веру" и да постану Хрвати. Онда би већ били самим тим "демартολизирани."

Злочини хрватских предака

Боље би било да се Хрвати очисте од злочина својих предака из Тридесетогодишњег и Седмогодишњег рата, којима су постигли најцрњи глас који уопште може да прати једне борце, а да Србе пусте на миру. Чак и Србе потомке мартолога.

Међутим, далеко већи део Срба у данашњој Хрватској потиче од ускока и пребега, а не од мартолога. И ови ускоци су углавном и по правилу Срби. Кад се говори о ускоцима, морају се разликовати два појма, специфични и општи. Специфично се под ускоцима разумеју тзв. сењски ускоци, који су дуго времена јаде задавали не само Турцима већ и Млечанима. Уопште, пак, као ускоци се означавају све избеглице испод турског јарма, које су неорганизовано прешле на територију једне хришћанске земље са намером да одатле продуже борбу против Турака, нарочито у прво време после инвазије Турака.

Такви ускоци су били углавном сви првобитни Срби пребегли на територију Далмације и Хрватске. Они нису увек звати ускоци, али је то најчешће и најправилније наименовање. Па и првобитни сењски ускоци премештени су после у Хрватску, кад су Млечићима постали били несносни. Ево шта о томе пише један од првих историчара наших земаља Немац Гебхарди почетком прошлог века: "Ерцхерцог Карл је преместио у хрватске унутрашње тврђаве ускоке,

јер су ти људи били непомирљиви и храбри непријатељи Турака, и нису разумевали само окршаје на копну већ и на мору.

Ови људи су служили и Млечићима од којих су 1540. добили овлашћење за хватање гусарских бродова." После су постали напаст за Млетке. Али суделовали су углавном из територија подложних аустријском надхерцогу Карлу, из Сења у Хрватском приморју. Овај их је често одатле терао, али би се они опет мало затим прикупили. Тек 1615. "пресели надхерцог ускоке, по споразуму са Млечанима у Карловац и Крањску..." Многи су пребачени у Жумберак на границу Крањске (на властеоство Сихелберг, по коме је, популарном етимологијом, дошао назив Жумберак), и то у неколико махова, али увек у првој половини XVI века. Зато се и данас Жумберачка гора зове Ускочка гора, а поједини Жумберчани имају назив Скок.

Никад се један Буњевац не жени Влахињом

Руски, доцније велики слависта, Измаил Иванович Срезњевски (1812-1880), путовао је као млад човек кроз словенске земље у циљу студија. Своје утиске штампао је у познатом Журналу Министарства народног просвјешченија за 1841. Један део тих извештаја прештампао је и водећи немачки лист тога доба "Иностранство" (435). Кратак одељак који се односи на Хрватску гласи овако: "Код прелаза из Штајерске у Хрватску не запажа се никаква разлика у говору, облачењу и зградама. Тек кад се пређе Биедна (мисли свакако на реку Бедњу ЛМК), наилазе чисти Безјаци, како се становници Хрватске око Загреба називају.

Преко Крањске сам ишао кроз Ускочку гору, где граничари ускоци (иначе "Власи") грчког обреда живе у колонијама. Они су сачували старе обичаје и свој завичајни језик, и знају само старе песме, у којима се опевају дела Краљевића Марка, Бана Скендербега и других". У истом листу за 1843. преведен је један други чланак Срезњевског из варшавске Денице" под директним насловом "Жумберачки ускоци". Тамо: "Босански Срби бежаху са својим породицама испред провале Турака. Чим би једне породице нашле овде заштиту, показивале би другима пут. Тако је Жумберак постепено настањен "ускоцима" из Босне и добио име Ускочка планина... Стари насељеници нису променили ни име ни обичај... (Каже како изгледају)...

Старовјерци и католици

Они имају један нарочити крој лица и не личе ни на Хрвате ни на Крањце... Има их око 7.000. Подносе ратне тегобе као сви Срби... По вери се деле на унијате, "староверце", како тамо зову припаднике источне цркве, и католике. Ових (католика) има око 1.800, првих 5.200. Унијати имају осам цркава, католици три. Пре 1678. били су грчке вере... Никад се не жени један "Буњевац" (погрдно име за католике) "Влахињом" (погрдно име за унијате), ни обрнуто... Свака породица слави свога Свеца са нарочитом церемонијом. Соба се покади тамјаном, и на сто се стави запаљена свећа. Сви седе за столом, пију и припевају похвале Свецу... Знају многе песме још као деца. Сем свечаних и љубавних, имају још читав низ у којима се величају дела Краљевића Марка, Реље, Вука Бранковића, Ива Сењанина, Сибињанин Јанка итд..."

Аустријски водећи етнограф из средине прошлог века Карл Черниг каже: Почетком XVI века "Крушић, династ клишки, привукао је себи многе босанске и српске избеглице грчке вере, који су добили назив ускоци." И наслов тог одељка гласи: "Порекло ускока (босанско-српских пребега)". - Кад говори о Власима, писац каже: "У обичном говору тога времена Ускок и Влах значе исто, а ипак треба имати у виду разлику: именован ускок су означавањани хајдучки и ратоборни пребези, а именован Влах избеглице из Мале Влашке, иако су са оба назива разумевани првенствено Босанци, Срби и Рашани, али са овим последњим нарочито православни (несједињени) за разлику од сједињених (Хрвати, Шокци, Далматинци)." А у

примедби на истој, каже Черниг: "Имена Ускок и Влах нису имала у то време неко етнографско значење, пошто су под њима разумевани искључиво народи српског племена: Босанци, Срби, Рашани, итд, али грчке вере."

Срби предани хришћанству

Толико је ускоштво било српска појава да у једном акту ерцхерцога Карла Хабсбурга из 1576. овај упозорава штајерску Земаљску управу да већина војвода на Словенској крајини (данашња северна Хрватска) нису кршћани него ускоци, чиме је хтео рећи да нису католици већ православни. В. Јагић у напомени на чланак II Руварца наводи једно писмо Грегора Влаховића Кломбнеру од 17. маја 1561. у коме овај каже да му је "ускочки поп саопштио како има један човек у Млецима који уме да пише ћирилицом, да реже слова и све то да штампа у истом писму и да је у штампању сасвим савестан".

Професор Сорбоне у Паризу Емил Оман писао је на једном месту: "Србима се, уопште, признаје више жара, више иницијативе него Хрватима: ускочке чете од којих су Млечи тако стрепили биле су састављене највишим делом од Срба. Од Јадранског мора па све до Железне капије хајдуци су се борили, убијали и бивали убијани, док су Хрвати, са својим пуковницима око њих, чекали заповести из Беча". Као ускоци се обично означавају првобитни досељеници из Босне, Рашке итд. Она пак лица која су из турског дела Славоније бежала на аустријски део називана су чешће пребези или прибези, но такође и ускоци.

Трећи, свакако најбројнији, део српских досељеника у границе некадашње Хрватске састојао се од организованих досељеника, који су са женама и децом и својим малом прелазили у Хрватску по сагласности и претходном одобрењу војних главара аустријске границе. Доцније је то био најчешћи начин прелаза границе и као масован једини. Најчешће их Хрвати зову Власима.

И о тим пребеглицима постоје само речи похвале. Ми ћемо изнети шта о томе саопштава проф. Радослав Грујић у једном свом кратком предавању, које је у ствари кондензован ексцерпт његове темељне студије под насловом "Апологија Срба у Хрватској и Славонији", до које ја, на жалост, нисам могао доћи. У том свом кратком ексцерпту, где не понавља изворе, Грујић пише: "... Срби који се броје у најодличније турске крајишнике, не селе у Хрватску из каквог било страха, већ зато што су заиста искрено предани Хришћанству и образ им не допушта да подносе турска насиља..."

Лика била српска још у XVI вијеку

О тим сеобама има доста података, нарочито ако су оне вршене организовано или према претходним утаначењима. То нису били најчешћи случајеви, али је било и таквих случајева, махом кад се радило о колективним сеобама. Документи о сеобама у Хрватску и Славонију, у XVI и XVII веку који су се налазили у бечким архивима саопштени су у књизи Алексе Ивића цитираној под 175. Саопштен је само њихов садржај, али нису

објављени ин ехтенсо

Неке, важније, међу њима овде ћемо репродуковати у сасвим скраћеној форми. После је проф. Алекса Ивић дао низ студија по истом питању и, напослетку, сва дотадашња његова испитивања обухватила су две замашне књиге изашле у Цвијићевом Етнографском зборнику (433, 434). Њих смо добили доцкан, но ни иначе не бисмо их могли детаљно искористити, јер то

захтева много простора. Довољно је само понешто изнети илустрације ради, да се види да Срби у Хрватској нису ни пустолови ни просјаци, већ ратници и јунаци.

Сеобе Срба у 17. вијеку

Сеоба Срба у Хрватску било је више. Но, како у књизи рекапитулативно говори Алекса Ивић: Главне сеобе Срба на аустријску границу у Хрватској догодиле су се 1530, 1531, 1538; затим низ сеоба од 1600. до 1612, онда од 1638. и 1639, 1655, 1658 и 1679. године. Нове миграције Срба оживеше крајем XVII века, у вези са протеривањем Турака из Лике и Баније и стварањем аустријске војне границе уз турску босанску границу. Овим миграцијама је формирано стање, које се углавном одржало до наших дана." .

Крајем XVI века су Турци покушали да населе Србима опустеле делове Лике, који су се налазили под њиховом влашћу и то нарочито босанским Србима. Прву вест о томе даје 1580. сењски аустријски заповедник Саки (178), затим врховни заповедник на хрватској граници Ауерсперг (179). Капетан сењски Раб саопштава 1582. да сеоба Срба у Лику непрестано траје, а то потврђује и новопостављени врховни гранични командант Ј. Ј. Турн, који износи и свој предлог како да се Срби протерају (180), што му није успело. 1586. јављају аустријски гранични команданти више пута да је Лика густо насељена српским становништвом (181). А један део тих пребеглих Срба примамљују аустријске власти у свој део границе.

То је било још у XVI веку, пред његов крај: Лика је била пуна Србаља. То није пријало аустријским пограничним командантима и они су се неколико пута спремали да Србе нападну, али нису имали нарочиту срећу. После су издали својим подређеним војницима наређење да Србе уопште не узимају у ропство, већ да их све побију. (202). Ипак је барон А. Ауерсперг 1584. довео собом после једног војног похода у Лику повелик број заробљених Срба. (203) Сад Срби и сами беже на аустријску страну. Ево шта Алекса Ивић о томе саопштава (204): "Са насељењем Срба у турском делу Лике дошли су они у близину аустријске границе, па су сваки час у мањим групама прелазили на аустријско земљиште, надајући се од хришћана бољој управи него под Турцима. Ратни савет није знао у први мах шта да чини са тим Србима, те у одговору на извештај капетана Ауерсперга наложи да досадашње пресељенике смести где зна, а убудуће да не прима нове бегунце. Но ускакање Срба из Лике трајало је и даље, а почетком 1586. покорише се под власт аустријску и неколико српских села на турској граници, међу којима су Дугопоље, Брезник, Риста и Хумић. Ово сељење није богзна како ослабило српски живаљ у турском делу Лике, јер аустријски граничарски заповедници јављају више пута током 1586. како су Турци завршили насељавање Срба и како је сад Лика густо насељена српским становништвом..." (205).

Из Београда у Лику

Још у XVI веку, дакле, Лика је била насељена највећим делом Србима, била је етнички скоро искључиво српска. Њих су, истина, Турци населили, али би њима било далеко милије да су могли остати несметани на свом старом огњишту. То саопштава и проф. Радослав Грујић у свом ексцерптном предавању: "Лика и Крбава сматране су као пуне области већ 1514. године, а заузете су дефинитивно од Турака 1527. г. и ускоро образовале Лички Санџакат.

Штавише, према вестима путописца Курипешића из 1530. и из других историјских података, зна се да су тада у пограничне крајеве Босне, Лике и Баније насељавани били Срби чак од Београда и Смедерева, које су њихови турски господари, аге и бегови, силом доводили на пушта новоосвојена земљишта, да им обрађују земљу и чувају стражу на Крајини. "Слично је било и

са Банијом. Г. Адам Прибићевић, сам Банијац, пише о Банији XVII века: "Што се Баније тиче, Аустрија је држала само делић између Сиска, Петриње и Костајнице. Остала је Банија била под Турцима. У њој се десило што и у Лици. Турци су хрватско становништво побили, одвели у ропство или растерали, а на њихово место населили су се Срби."

Аустријски етнограф Карл фон Черниг, који је од ма кога више испитивао порекло становништва Аустрије у средини прошлог века, казао је: "И у стару Славонију, нарочито у Крижевачку жупанију, већ су под Матијом Корвином (1463), Максом II (1570) и Рудолфом II (1582), као и под Леополдом (1687), усељени бегунци под називом Власи из Рашке, Босне и Србије, где им је, уз тамошње Хрвате и Словенце, поверена одбрана словеначких граничних предела..." (Писац одмах у примедби наглашава да он каже Влахи, а не Валахи, јер су ови први српског, а они други румунског порекла).

Босанска Крајина настала од Јајачке бановине

О насељавању Србима тзв. Горње Славоније (данашње, од XVIII века) Северне Хрватске дао је драгоцене податке још 1914. Радослав Грујић, тада професор Гимназије у Бјеловару, а доцније професор универзитета у Скопљу и Београду. Не можемо одатле појединости користити, али као резултат његовог испитивања стоји:

"Већ у другој половини XVI века било је на Словинској Крајини неколико тисућа наших душа, чији потомци великим делом и данас тамо живе као православни Срби". "Потомци у овом периоду насељених православних Срба, знатно појачани доцнијим досељеницима, чине данас преко трећине целокупног броја Срба, становника у овој области (око 50.000), те живе по бројним селима српских парохија..." .

Против турске управе

Аустријанци су, међутим, населили сами у Жумберак многе Србе од Унца до Гламоча још у првој половини XVI века. Покрет за сеобом је настао још 1528, кад су Турци успели да од Мађарске одвоје Јајачку бановину, садашњу Босанску Крајину... У латинској повељи говори о "војводама и капетанима српским или рашким" и обећава да ће радити на ползу "истих Срба и Рашана" - 22. октобра исте године јавља краљу барон Никола Јуришић да се бан Петар Кеглевић вратио са једног похода кроз Турску и "повео собом Србе, којих је било велики број, заједно са женама, децом и стоком." - 6. новембра исте године одговара краљ Фердинанд бану Кегловићу и говори о вери и клетви "капетана и војвода рашких и српских" према њему. Крајем XVI века настаје нарочито живо кретање у свим српским крајевима и незадовољство турском управом. Особито после турског пораза код Сиска 1593. Тада настаје масовна сеоба српског живља са турског на аустријски део Хрватске и Славоније, али такође и из Турске у пределе раније Хрватске под Аустријом.

Ево како то проф. Алекса Ивић, на основу својих архивских истраживања, објашњава: "У оном делу Хрватске и Славоније који се налазио у турским рукама било је много становника, јер су Турци тамо Србе населили. Међутим, у аустријском делу Хрватске и Славоније био је опустошен сав онај крај који је лежао на домаку Турака. Небројена села и засеоци, многе тврђаве и градови лежали су деценијама разорени и напуштени од свих становника. При крају XVI века одлуче аустријске власти да се користе незадовољством и врењем које је владало у

српском народу, па да населе Србе у опустошене крајеве и на тај начин да отежају продирање турских чета..."

Године 1595. пребеже из турског дела Славоније на аустријску територију главом владика Василије, што је изазвало велику пажњу у врховним аустријским круговима. Њему су следовали 40 Срба калауза из Славоније. Даље каже Ал. Ивић: "Аустријски погранични заповедници обратe међутим пажњу покрету Срба на другом крају. Почетком 1596. разнео се глас да ће аустријска војска ударити на Костајницу, те Срби око Уне одлуче да ступе том приликом у ћесарску службу..."

Срби у ћесарској служби

Потом дође у тек освојену Петрињу изасланство од 12 српских кнежева из Турске, који у име тамошњег народа изјаве да је народ вољан преселити се на аустријско земљиште ако их ћесар остави при њиховим слободштинама уживаним у Турској и ако им да привилегије. Уједно обећају да ће у том случају освојити за Аустрију цело Поуње од Турака, јер с њима држи око 1.000 до 1.500 ваљаних ратника..."

Године 1596. забележено је још преговарање 12 српских кнезова из Поуња (слива Уне), који желе да иселе велики део становништва са турског на аустријско земљиште ако им аустријске власти дају привилегије и одреде један или два пуста града од 70 таквих градова који леже између Уне и Купе. Године 1597. саопштава погранични командант Хербертштајн Ратном већу (септембра) да има у Турској још преко стотину српских села која хоће да се преселе. Он пошаље војне одреде да ове Србе доведу, једно на Слатину, а друго на другу страну. Војници се вратише увече водећи собом око 1.700 српских душа заједно са кнезовима и харамбашама. Они су смештени у Ровишту и околини, затим у Иванићу итд.

...О сеобама Срба (Влаха) из околине Бихаћа крајем XVI века у Хрватску и Славонију постоји једна расправа мађарског научника Арпада Карољија која ми није доступна, али је цитирана код Ивића: 1600. г. словенски Крајишници доведоше много Срба из Турске и настанише их међу своје сународнике у Славонији. Године 1602. пише гроф Ђорђе Зрински цару Рудолфу (14 септембра) да је "генерални капетан карловачки, водећи собом из турске власти неколико Влаха или Рашана, ове населио у мом прародитељском и опустелом поседу Гомирје". Пошто су ове сеобе слабиле турску границу, оне су наилазиле на реакцију Турака. Тако је забележено да је 1613. бихаћки бег Мехмед Мурадбеговић покушао да се освети пресељеним Србима и да заплаши друге, па је упао у аустријски део Лике и похарао српске домове, неке Србе поубијао итд. Слично се догодило 1615. кад су Турци напали Србе Крмпоћане. Године 1621. затражише будимски паша и пожешки бег од копривничког главног капетана да врати Турцима Србе који су последњих 30 година прешли из Турске на аустријско земљиште. Толико је било Срба на граници и толика им је у то доба вредност придавана да су због њих настајали читави међународни конфликти. Ни о каквом другом становништву се у то време не говори у пограничним крајевима већ о Србима и Турцима.

Покатоличавање преко новорођенчади и мртвих

Чим би се Срби православни појавили у границама аустријске државе, пре него би се снашли у новој средини, пре него би се одморили, пре него би се чак људски сместили, одмах је започињала огавна акција њиховог принудног проверавања, њихове верске конверзије, присиљавање да пређу на католичку веру. "Римска црква, особито Петар Домитровић, загребачки бискуп, гледа да их приведе у крило католичке цркве "extra quam non estsalus", (ван које нема спаса), (113, стр. 44). Због спаса њихових душа се то тобоже ради!

Средства и методе били су разни, а циљ увек исти. Некад се поступало рафинисано и опрезно, неки пут опет са претњама и грубом силом. Неки пут се као етапа тражила "унија", просто признавање папског примата и партикуле "филиокве" у симболу вере, други пут је захтевано да се новодошли Срби одмах сасвим покатоличе, да прихвате римокатоличку веру и обред.

Бракови без благослова

Неки пут је просто забрањивано њиховим свештеницима да се населе и дејствују, тако да се народ сам почео обраћати на католичке свештенике, не желећи пустити мртвога да се не опоје, дете да се не крсти, младенце без благослова брака.

Зависило је од разних околности како ће поступати прозелити и која ће средства моментано изгледати најфикаснија. Зависило је од броја пребеглица, од средине у којој су насељени (да ли је искључиво католичка, да ли у њој већ има досељених православаца, да ли има цркве и попова православних, организоване јерархије, итд.), од њихове резистентности, која је веома брижљиво тапкана. Али више од свега, ова акција је зависила од спољне и војне ситуације. Ако је рат с Турцима био у току или на помолу, онда би акција проверавања била сведена на најмању меру или чак привремено обустављена, јер је онда српска војна помоћ била неопходно потребна и меродавни нису желели да Србе драже. Чим би опасност била за тренутак отклоњена, мере прозелитизма и инквизиције предузимане су изнова. Све жешће и грубље уколико је опасност од нових ратних заплета била мање вероватна.

Водило се рачуна и о Србима преко, у границама Турске, да би их помогли код војних подвига, или да би се и сами преселили у границе Аустрије. Водило се рачуна и о расположењу Русије до чијих управљача су често стизале жалбе пребеглих Срба због притиска на њихову веру. Русија их је узимала у заштиту кад су јој политичке околности то дозвољавале.

Водило се о много чему рачуна кад се радило о томе какве методе и који моменат имају да изаберу за прозелитску акцију, али сама намера није напуштана никад, нити је могла бити напуштана.

Најтеже је, разуме се, стање било у Хрватској и Славонији, где је постојала до појаве Срба верска хомогеност (док је у ужој Мађарској било веома много калвина и лутерана, па и Јевреја, а такође и православних Румуна). Локални бискупи, првенствено загребачки, нису могли никако пристати да на "њиховој територији, у "њиховим" дијецезама, дејствују епископи друге вере, чак "шизматичке".

И они су били нарочито ревносни и бескомпромисни у прозелитизму. Централна власт у Бечу, кругови око владоца (цара) итд, били су такође, као ултрамонтанци и "браниоци вере" (то је био саставни део њихове титуле), интимно сасвим за акцију проверавања. Али су они морали водити рачуна и о државним интересима: о војној помоћи Срба, о спољним реперкусијама итд, о чему католичка јерархија није принципијелно морала водити рачуна.

Ватикан против српства

Она је увек гурала и тражила што ефикаснију акцију. Беч је кочио колико је могао. Локална католичка хијерархија је имала јаког помагача у Римској курији (Ватикану), који је опет преко својих дипломатских представника, преко својих нунција у Бечу, настојао код цара и владе да се што мање опиру прозелитској акцији његових бискупа и мисионара. Захваљујући тој дипломатској активности и обичају локалне јерархије да о свим тим стварима подробно извештава Курију, остали су многи писмени трагови ове прозелитске делатности католичке цркве према Србима који су тражили свој спас у границама аустријске државе. Ови су бежали

од турског терора, који је запостављао и мање гонио њихову веру, да одмах код прелаза наиђу на јаче и грубље гоњење вере, на тежњу чак да своју прадедовску веру напусте.

Зашто су онда напуштали Турску, питали су се многи, па су се чак неки међу њима понова враћали у Турску, а једно велико мноштво из Баната прешло у Русију. Народ је одолевао колико је могао овој прозелитској акцији и њени успеси подбацују страховито у сразмери употребљених средстава. Али је било и успеха и трајних и привремених, одн. фиктивних. Јер има много случајева, веома много, више него других, да су се нпр. српски јерарси (владике) обавезивали на унију, али сасвим неискрено и да су је напуштали чим им се пружи прилика.

Много је трагова о томе остало, као што смо рекли. Највећи део је сад баш пронађен, у току овог века: од Алексе Ивића, Радослава Грујића, Михаила Гавриловића, итд. Нека акта су саопштили и католички прелати: Лопашић, Шимрак и други, мада нерадо и непотпуно. Све је то зналачки и мајсторски обрадио академик Јован Радонић у више пута цитираној књизи

"Римска курија и јужнословенске земље", издатој 1950 (писаној, по својој прилици, за време II светског рата). Та књига (113) износи у детаљима прозелитску католичку акцију на целом Балкану.

Ћирилица у Хрватској гоњена, презирана и срамоћена

Територија	Популација	Плошта	Плошта по глави становника	Плошта по глави становника у 1874 година	Плошта по глави становника у 1918 година	Плошта по глави становника у 1941 година
1. Сремска Рача	1	1	1	1	1	1
2. Сремска Митровица	1	2	2	2	2	2
3. Сремска Каменица	2	2	2	2	2	2
4. Сремска Крајина	6	1	1	1	1	1
5. Сремска Рача	2	2	2	2	2	2
6. Сремска Митровица	1	2	2	2	2	2
7. Сремска Каменица	2	2	2	2	2	2
8. Сремска Крајина	6	1	1	1	1	1
9. Сремска Рача	2	2	2	2	2	2
10. Сремска Митровица	1	2	2	2	2	2
11. Сремска Каменица	2	2	2	2	2	2
12. Сремска Крајина	6	1	1	1	1	1

Средином прошлог века прокламована је у Аустрији пуна слобода вероисповести. И то није само прокламована већ и одржана све до пропасти већ двојне Аустроугарске у години 1918. Верска насиља нису трпљена, прозелитизам је био сасвим скривен. То није ником теже падало него Хрватима, али су се морали повинovati. Но баш у то време ствара се и хрватска народност, прво под неким другим шифрама и после под отвореном хрватском ознаком. И друге народности су се тада стварале; српска се афирмисала, јер је била створена знатно раније, под Турцима.

Ништа, дакле, не би било чудно што се тада образовала хрватска народност. Али је та народност била мала, како се видело из општих излагања у овом делу. А Хрвати су хтели да буду велики, па су посезали за туђим. Не само то: ниједна од тада створених народности није показивала већу дозу нетрпељивости, искључивости и грабљења за туђим него Хрвати.

Одузете српске земље

Они су велики део земаља где живе Срби, скоро све, прогласили хрватским земљама. И шта онда? Или спорити српски карактер тих земаља, или претворити Србе у Хрвате, или истребити Србе одатле. Све те мере су Хрвати предузимали, специјално у несређеној покрајини која се звала Хрватска, све те мере и многе друге, према датим околностима. Нарочито ако су Срби били без заштите (својих слободних држава, Русије итд.)...

Овде ће се навести само оне мере уперене против српске народности као такве. И ту су потребне градуације.

Прва и "најневинија" мера била је уперена против ћирилице. То је, поред вере, најизразитија и спољно најиспољенија ознака српства. У Аустрији употреба ћирилице у крајевима где Срби живе била је не само дозвољена него и фаворизирана. Школе су биле српске (државне школе), општине које су хтеле "уредовале" су ћирилицом. И цару се могло писати ћирилицом. А у

Аустрији је било свега сто хиљада Срба православних (Срби католици су се служили латиницом), далеко мање од пола процента.

У Мађарској (ужој) ћирилица је била увек дозвољена. Власт сама се није никад њоме служила, као што се није служила нити ма којим језиком сем мађарским, али никад није ћирилица била забрањивана нити гоњена. Чак и за време Првог светског рата су штампане српске књиге. Требало је означити да су штампане у Ујвидеку, а не у Новом Саду, али су штампане биле ћирилицом. (И Словаци, и Румуни, Швабе, итд. морали су своје називе градова обележавати мађарски). У Мађарској ужој било је око пола милиона Срба, мање од три процента.

У Хрватској и Славонији било је преко 650.000 Срба православних на укупно два и по милиона становника. То значи доста више од четвртине (Хрвата је имало највише две трећине, јер је остатак отпадао на друге народности: Швабе, Мађаре, Словаке, Чехе итд.). Па ипак у тој Хрватској не само да ћирилица није била званично писмо, већ је и приватно запостављана, гоњена, презирана, срамоћена. А с времена на време је стављана и ван закона: била је просто забрањивана. И то у XIX и XX веку, вековима просвећености. И да није било Русије, ко зна шта би све било од ње.

Мажуранић забранио ћирилицу

Интересантно је да је први забранио ћирилицу у Хрватској песник "Смрти Смаил-аге Ченгића" Иван Мажуранић. Забранио ју је кад је постао бан Хрватске и Славоније. Хрвати истичу како је он први "бан-пучанин" (од 1873. до 1880). То значи да су до њега, а углавном и после њега, банови били племићи. Племићи нису били највећим делом Хрвати, већ Мађари и Немци. Први "бан-пучанин" значи у ствари први прави Хрват. И тај први прави Хрват као једну од својих првих мера владавине: забрањује ћирилицу. Она му толико бode очи, да њену употребу просто забрањује на целој територији Хрватске и Славоније (подразумевајући ту и Срем). Срећом још није била "развијачена" Војна крајина, па та његова мера није нашла општу примену на целој доцнијој територији Хрватске и Славоније. Да је било по његовој жељи и жељи Хрвата који су му поверење дали, она би била забрањена свуда.

После је морао да дође Мађар за бана да би поправио неправду учињену српској ћирици. То је био бан Куен-Хедервари, који је бановао пуних 20 година (од 1883. до 1903). Његовим настојањем донесен је 1887. закон "којим је дозвољена Србима јавна употреба ћирилице". Тада је дошло до једног, не баш потпуног изједначења ћирилице и латинице у Хрватској, "понајвише настојањем бана грофа Куен-Хедерварија". У то време је граница била увелико "развијачена" и Срба је било у "Хрватској и Славонији" доста више од четвртине. Али је морао доћи Мађар да исправи неправде учињене Србима од самих Хрвата.

...Поред Хрвата, не би било ни ћирилице, ни српске историје, ни српске заставе.

И кад се данас у хрватској емиграцији Срби из тих крајева нападају што су подржавали бана Куена, а неки српски емигранти на то и плескају и честитају (људи око "Наше Речи", што је најенергичније осудио г. Адам Прибићевић, њихов некадашњи пријатељ, онда значи да су Срби имали одобравати политику бана Мажуранића и осталих Хрвата, политику свог националног уништења!

Ћирилицу уклањали са надгробних споменика

Сам енглески научник Ситон Вотсон, који је иначе више наклоњен Хрватима него Србима, згражавао се на хрватској политици према Србима и потпуно одобрио Србима што помажу режим бана Куена Хедерварија. Он је изрично рекао: "Докле год је озбиљна опозициона

странка порицала и голи опстанак Срба у Троједној Краљевини, Срби нису имали другог избора већ да приме љубазне понуде грофа Куена."

Са тим законом о дозволи ћирилице није много постигнуто, али је дата спољна сатисфакција српству. Да није много постигнуто, цитираћу дословно шта каже прота Димитрије Руварац у цитираној књизи: "Пети главни узрок тужаљци српског народа против увреда хрватских, јесте очита мржња ваша на ћирилицу.

"Велеиздајнички" процес

А да је наша тврдња истинита, то сте показали недавно приликом дебате у Сабору о "табличним натписима" у Митровици. Митровачко градско поглаварство ставило је на уличне таблице натпис "латиницом, кирилицом и готицом." Против тога што је стављен натпис и кирилицом дигла се до неба граја..." Разлог је тобоже био да за један језик нису потребна "двојака слова". А Срби, или како им понавља Руварац "назови или надри Срби, или Власи и Влашадја" морали су слушати мирно "све погрде хрватске на кирилицу."

Замислите само чим се бавио хрватски Сабор, највиши орган једне заједнице за коју су тврдили Хрвати да има све особине државе, и замислите ситничарења у погледу уличних натписа једног еминентно српског града! У чувеној "Велеиздајничкој парници" у Загребу год. 1908-9. оптужница је стављена на терет оптуженим не само што се зову Срби, већ што употребљавају ћирилицу и њу зову српским писмом! А државни тужилац (одвјетник) Акурти тврди да међу "грчко-источњацима" Хрватске и Славоније ћирилица није била ни позната до пре неколико година. Још у току саме парнице њега побија најјачим доказима српски историчар Љуба Ковачевић. Али шта то помаже? Код Хрвата су фикције и химере биле увек снажније него истина. Ватрослав Јагић говори у својим мемоарима о "махнитом прогањању ћирилице у свим српско-хрватским земљама" и продужује у загради: "Од кога је потакнут овај рат против ћирилице не знам." То није баш тешко знати. Главно је да се води "махнито прогањање ћирилице" свуда где Срби живе помешани са Хрватима. Од Срба тај прогон свакако не потиче, онда се зна од кога потиче.

Где год су могли Хрвати су ћирилицу запостављали, грдили, одгурали. Ако би се у хрватским градовима појавио неки натпис на ћирилици, као приватна фирма или томе слично, он би ускоро био премазан, мастилом, блатом и другим средствима која Хрватима тако приличе! Ово је у емигрантској штампи више пута изнео г. Адам Прибићевић, који је казао да приватна лица нису могла одолевати тим шиканама, јер је васпостављање фирме увек било скопчано са великим трошковима, већ је само Српска банка у Загребу, једна моћна финансијска установа увек изнова мењала фирму. Други су напросто избацили натпис ћирилицом. Тиме је тријумфирала хрватска "национална мисао."

"Српска банка" у Загребу

У једном од последњих својих написа о томе казао је г. Адам Прибићевић између осталог и ово: "У Хрватској испред 1914... Сваки Србин имао је право да свакој првостепеној власти обраћа се ћирилицом и мора на то добити решење на ћирилици. Мало их се тим правом служило. Да ли са "чојства и пристојности"? Којешта. Зар је чојство и пристојност одрицати се свог права? Од невоље, јер су Хрвати чиновници завлачили решавање тих ћириличких поднесака, а крајњи фанатици доносили и неправична решења: "Врак ти скелил матер влашку!

Ја ти бум показао кај ти је та твоја ћирилица!" И тако су се уклањали штети, а уз то нису мрзили никакво писмо, ни турско, ни јеврејско, ни латиницу. С тога практичног разлога, нико од Срба у Загребу није имао фирму у ћирици: ни трговци, занатлије, лекари, адвокати, инжињери, ни српске установе, изузевши "Српску банку", која је имала пара да мења разбијена прозорска стакла и молује зидове и фирму, замазане мастилом. Међутим, под Мађарима у Војводини, па чак и у Будимпешти, Срби су истицали фирме у ћирици, а с пословних разлога стављали ћирилицу на своје фирме и Мађари, Јевреји, Немци и Словаци.

Колико пута су старчевићански студенти, у вестибулу Загребачког универзитета, разбили плочу Срп. Акад. Потпорног друштва, зато што су све објаве члановима на њој биле у ћирици!" А кад им се дала прилика, Хрвати су је формално забрањивали. Та прилика је била дошла 1914. Са колико садистичког задовољства су Хрвати забранили тада ћирилицу у свим српским крајевима. Свака белешка ћирилицом могла је стати живота онога ко се њом послужио. Сам сам сведок тога жалосног стања. Чак су је забранили били и у окупираној Србији и Црној Гори, где су Хрвати водили код гувермана прву реч.

А шта су радили од 1941. до 1945. кад нигде није било више контроле ни кочења, једва треба истицати. Разуме се да је прва ствар забрана ћирилице. То је најомиљеније, стародревно средство Хрвата у борби против Срба. "Још месеца априла 1941. Министарство унутрашњих послова забранило је употребу ћирилице на територији НДХ у јавном и приватном животу.

Сви јавни натписи писани ћирилицом морали су бити уклоњени. Штовише и они са гробних споменика."

Наредба Миле Будака, ћирилицу на ломачу

Једнога дана, читао сам то сам, у бедним новинама НДХ, кад је долазио у Винковце њихов

министар Миле Будак, позвано је било становништво да принесе на ломачу све књиге штампане ћирилицом које се у граду налазе. То је био адекватан дочек једног министра просвете. Светлом је био дочекан! Хрвати су за време рата убијали у својој монструозној држави Србе и који су се служили латиницом, и који су били осведочени пријатељи Хрвата. Да су видели некога да само покуша употребу ћирилице, на комаде би га разнели.

У данашњој Југославији, чији је диктатор један Хrvat, ћирилица није стављена ван закона, нешто због Русије а нешто због Бугарске и, нарочито, Македоније. Али се српска ћирилица свуда запоставља. Њена употреба се сматра антирежимским знаком. Ја сам у новинама навео ужасне примере (228). За сада је доста рећи да сва "савезна" звања "уредују" искључиво латиницом, чак и звања "Народне републике Србије", да све државне публикације излазе само у латиници, све едиције "Путника", сви пасоши итд. Чак и на лековима који се продуцирају у Београду али на територији раније "Краљевине Хрватске и Славоније" "Галеника", Земун, нема не само наслова лека него ни упутства ћирилицом.

Рат против српског писма

Нека цркну у Југославији који не читају или неће да читају латиницу! (У Аустрији су упутства за употребу лекова давана у 5-6 језика, у Швајцарској у 3-4 итд, али у Југославији само хрватски!). Да се само Хрвати лече.

У Народној републици Хрватској није ћирилица формално забрањена. Али сваки "поднесак" у ћирици бива систематски саботиран. Ја имам страховите примере о томе, и верујем да ћу их

једног дана моћи изнети. А ако се случајно и напише нешто ћирилицом у тој "народној републици" Хрватској и то допре до хрватских емиграната, онда они на то дигну грају. Случај са г. Павлом Остојићем у листу "Заједничар" од 27. априла 1955, који је написао чланак под насловом "ћириличари" баш поводом једног таквог акта. И он пише да Срби не би смели, с разлога "чојства и пристојности", као мањина служити се ћириличким документима у Хрватској и Босни и Херцеговини. Они то, по њему, нису чинили са "чојства и пристојности" у Хрватској ни за Аустроугарске, иако су на то имали право! "Шта може човек да каже на толику дрскост и толике лажи? Јао Србима којима Хрвати кроје капу!

Једно је сигурно: да се у данашњој Југославији српска ћирилица више запоставља и излаже презиру него у Аустрији или окупираној Босни и Херцеговини. Хрватска, због које се све ово и ради, предњачи у томе. Свуда се, кроз целу нашу новију историју, запажа иста појава: кад год Србима владају Хрвати, и где год владају, они се у првом реду оме на ћирилицу. Банови, попови, комунисти, то је свеједно.

Националне шикане Срба у Хрватској нису се задржавале само на ћирилицу, то је јасна ствар. И сва друга национална знамења су била једнако онемогућавана и забрањивана. Нпр. застава. Затим су долазила вређања најпростачкије врсте. И то приватна и јавна одн. званична. Разуме се: кад им Срби нису требали. Кад им нису требали, казали су за њих да су Власи, Влашадија, Цинцари, Цигани итд. Друкчије их нису ни називали. А 1848. и неколико година потом говоре "браћа Срби" или "браћа Србљи" чак у званичним актима.

Пријетње истребљењем

Године 1914. употребљавани су према Србима најгори изрази које улица може да пронађе. Али су их тада признавали за Србе, јер се баш тада сав бес Немаца и Мађара на Србе сручио био, па је требало то искористити. Тада, дан после Видовданског атентата, пише загребачки лист "Хрватска": "У нашем кругу, на нашем тијелу налази се сва сила крпуша у сподоби Срба и Славосрба... С њима се морамо једном за увијек обрачунати и уништити их. То нек нам буде од данас циљ... Убојице, име ти је Србин! И јеси Србин, проклето ти сјеме и племе, што га је вјетар натрунио на нашем хрватском тлу..."

Године 1918. се није могло у Загребу опстати од славопојки Србима и Српству, нарочито кад је било евидентно да је Аустрија пропала. Сва су врата Србима била отворена. Кад заговараоци југословенства износе примере из тих времена да докажу љубав Хрвата према Србима, они просто фалсификују трајна и "нормална" стања. О културној и економској политици Хрвата према Србима, чак у време владавине српско-хрватске коалиције нека пруже илустрацију ови подаци г. Адама Прибићевића, који то несумњиво најбоље зна у српској емиграцији: "Културно и економски српски крајеви били су управо злочиначки запостављени. Године 1914, чак за владавине Хрватско-српске коалиције, било је у Хрватској, на близу 26 одсто Срба, само 14 одсто Срба чиновника, а у унутрашњем Одсеку Владе само 5 процената!....

Ми нисмо имали државних српских основних школа. Средње нису отворене у српским крајевима, осим Срему, где је Срба било толико и у градовима, те се нису могли мимоићи.

Врхунац националних шикана представља један хрватски специјалитет кога једва има на кугли земаљској. Они, кад год им то изгледа дозвољено и плаузибилно, прогласе да Срба уопште у њиховим пределима нема. То је тзв. негирање, или - како они радије кажу - "нијекање Срба".

Вјечно и стално мрзе бољег од себе

Чим су се доселили на подручје Хрватске, и то далеко више по жељи господара земље него њиховој личној, Срби су били изложени страшном притиску на своју веру. А Срби су бежали у Хрватску првенствено да сачувају неокрњену своју веру, да своје верске обреде врше несметано и слободно, да одрже култ својих старих и својих светих. Вера је била Србима нешто најважније и најсветије, нешто због чега је једино ваљало и живети и мрети. Вера и слобода: "часни крст и слобода златна." А чим су се појавили на хрватској земљи, почео је атак на њихову веру. Од стране свештенства и народа који је тамо још остао или који се у њиховој околини налазио.

Један атак који је био некад жешћи, а некад латентнији, али престајао није никад све до половине прошлог века. Тада је престао атак на веру, а почео атак на народност. А тада је баш Србима народност постала важнија и светија од саме вере. Вера и народност су биле нераздвојне, али, уколико је издвајање, чак и теоретски, било могуће, тада се предност давала народности. У целој Европи, па и у целом културном свету. И код Срба у Хрватској. Зато су се злотвори српски сад окомили на српску народност. Једнако безобзирно, чак и безобзирније него раније на веру.

Безобзирна акција католичења

Онамо су их помагали и Ватикан и бечки двор кад је то политичка ситуација дозвољавала. Овамо их није помагао нико: денационализовање и десрбизовање је чиста хрватска надлежност и чиста хрватска акција. Зато је била још безобзирнија и дивљија него акција католичења. Зато се с правом може рећи да је и акција католичења углавном дело Хрвата.

Али се напад на пресељене Србе није ограничавао на те две вредности и те две светиње. Прогони су продужавани и против њиховог имања, чак и против њиховог живота. Разуме се кад је ситуација то дозвољавала, кад су Срби у Хрватској били остављени на милост и немилост самих Хрвата. Тада је увек букнула и експлодирала накупљена мржња против Срба, која није презала ни од каквих насиља, ни од најстрашнијих злочина. То се није догађало често, још мање континуално, то су повремени акти, али мотиви њихови су очигледно трајни и вечни. Мржња је била увек ту, требао је само повољан моменат да она дође до изражаја.

Насиља према Србима вршила су и хрватска господа и хрватски народ, како је ко могао и како је имао власт. Кад је народ мање значео и мање могао, вршила су то господа. Кад је сам народ добио важност и постао неки фактор, вршио је то он. Понекад су била у истој акцији удружена и господа и народ, и државна власт и маса. И хрватско-славонски сабор је као такав правио Србима разне сметње и чинио разне шикане кад год му се за то дала прилика.

То се данас може пратити из објављених "Саборских списа" хрватског историчара Ферда Шишића. Сабор моли Цара да не дозволи Србима окупацију појединих добара, тражи најстроже казне за неверне Србе, именује истраживача да испита у име Сабора тужбе против Срба, итд. То све преноси и Алекса Ивић у једној својој монографији и са своје стране додаје: "Већ ово неколико вести карактеришу расположење које је владало код фактора католичке цркве и међу племићима хрватским према досељеним Србима".

Кад се народ и власт слила у једно, у чудовишној "НДХ", тада, разуме се, никакве више препреке ни од кога нису могле бити очекиване.

Напади на Србе

И власт прве државе која је могла радити шта је хтела откад су Срби ту, и народ код кога је тињала стална и вечна мржња бољег од себе, све се то сад ујединило у нападу на Србе и у злочинству према њима. Не само да није нико кочио, већ, напротив, једни су подбадали друге на све већа дивљаштва и страшније злочине: народ је то тражио од власти, власт је народ соколила и директно подстицала на злочине. Настало је просто утркивање између народа и власти ко ће страшнији злочин да измисли и да спроведе према Србима. Неки бледи примери показаће понешто од тих насиља према несрећним Србима у Хрватској и Славонији.

Напади на Србе почели су, разуме се, још док су они били на турској страни, махом у Лици, али напади који су по својој грозоти превазилазили поступке према другим камбатентима. Тако је сењски капетан Гашпар Раб одредио још 1583. г. 200 стрелаца који ће хватати "Влахе" по Лици и продавати у Италији као робље. Ова одлука је после утолико измењена да се Срби уопште не узимају у ропство, него сместа убијају. Две године касније доноси Хрватски сабор одлуку да се сваки "Влах" који се у боју ухвати набије на колац. Оно што су се бојали да чине према Турцима, Хрвати су чинили према Србима, јер су се мање бојали репресалија!

Сам се Анте Старчевић, "отац хрватског народа", хвали како Хрвати Србе нису вешали него, још крајем XVI века, живе на ражњу пекли. Ево шта он дословно каже: "Вјешала за ову пасмину бијаху најстраховитија верста смрти. Било да Хрвати нису то знали, било да их је знао гњев преузети, они нису кривце вјешали: Сењани у Перушићу набише их на ражањ, па ти их испекосе (1569. године)". Он консеквентно у књизи, већ и у наслову, Србе зове пасмином. То нису људи, већ стока: сви Срби без разлике. А стоку може да убије ко хоће. Срби су му још "накот зрео за сјекиру". То је каснија психоза целог хрватског народа.

Срби у одбрани од Турака бољи него Хрвати

Гроф Никола Франкопан нарочито омета колонизовање Срба између Бриња и Брлога 1638. и

једва Херберштајну пође за руком да отклони интриге грофове.

Године 1640. имамо једну ретку ситуацију да Франкопани бране Србе од околних Хрвата. Ево како то приказује Ивић, према хрватском историчару Лопашевићу: "На хрватској граници побунеше се Хрвати у Огулину због витунских Срба. Огулинци су пре доласка Срба уживали и обрађивали земљу витунску, те почетком 1640. пошљу три изасланика у Грац, да се потуже на

грофа Гашпара Франкопанског, капетана у Огулину, што је населио Србе на то огулинско земљиште. Не сачекавши ни одговор из Граца, подигну се њих око 50 наоружаних Огулинаца у Витуњ, отму многу марву од Срба и запрете им да ће им попалити и уништити све што имају ако се не одселе за осам дана. Војничке власти предузеће хитне мере да коловође казне и да распламтеле страсти утишају, што им пође за руком.

Срби кориснији од Хрвата

Занимљиво је да се гроф Гашпар Франкопански, чија је фамилија иначе свагда гонила Србе, овом приликом живо заузео за Витуњце и пред истражним судијом у ствари побуне хвали их речима да су Срби у борби против Турака хиљаду пута кориснији од огулинских Хрвата." Али против других Срба су Франкопани и даље интригирани и тужили се: против кореничких 1642,

називајући из издајицама. Барон Херберштајн их узео у искрену одбрану, говорећи за усорачке Србе да су познати са своје храбрости, а за кореничке да су више пута, уз опасност по свој живот, чинили услуге аустријској ствари. (Ивић: "Настојање хрватских сталежа да потчине под своју власт досељене Србе претрпело је крај свију закључака хрватског и угарског сабора потпун неуспех. На то се захтев сталежа ограничи на само тзв. Србе предавце, приватне и робове", који су заиста неко време били подложни властели, али су сад захтевали да буду равни са осталим граничарима. Они су живели у Славонији. "За српске интересе заложи се и овог пута врховни заповедник славонске границе гроф Шварценберг, који је добро познавао српски народ... Он "напише 7. априла 1644. Ратном савету писмо и најодлучније изјави да он не може узети ни пред Богом ни пред људима одговорност што аустријска влада таквом незахвалношћу награђује 40-годишњу верну службу српску... Ако сад комесари покушавају да их потчине хрватској властели, наступиће ужасно незадовољство и побуна..." Цар усвоји ове аргументе. И опет један Немац спасе српску ствар у Хрватској и спасе Србе од поробљавања које им Хрвати увек спремаше кад се за то укаже повољна прилика.

Поводом покушаја прелаза усорачких Срба у Хрватску око 1653, Хрвати се успротивише. "Сталежи хрватски, кад већ нису могли да потчине себи досељенике, израдили су у угарском сабору да запречи нове сеобе..."

Срби под оружјем

Кад је Славонија повраћена од Турака, онда су хрватски чиновници покушали да Србе који су тамо живели порезом упропасте. Увек су налазили нова и нова средства шикане и насиља према Србима. Али директне злочине нису могли да чине, јер су Срби били наоружани и јер су били заштићени од Беча и његових команданата. Иначе Бог зна шта би од њих било.

У својој другој, и доцнијој, књизи о миграцијама Срба у Хрватску даје Алекса Ивић даље податке тих прогона новодосељених Срба у Хрватској, све на основу архива Беча, Граца, итд. Тако нпр. на стр. 30: "Тек што се Срби настанише у околини Жумберка, дођоше у сукоб са кастеланима суседног поседа Јастребарског... који почеше досађивати Србима на све могуће начине и наносити им штете..." Србе је узео у заштиту словеначки старшина Кацијанер против кастелана Франкопанових.

"Грофови Зрињски проширише дотадашњи спор свој са гомирским и околним Србима и на српске досељенике у Личу. Управитељ њихових приморских добара Ћикулини почео је, чим му Срби у Личу отказаше кметовску послушност, да прогања ове досељенике..." Срби су се чак у Грацу на то жалили.

"Сукоби и борба грофа Николе Зрињског са досељеним Србима продужише се и кроз годину 1609. и 1610..." И ту су се Срби жалили у Грацу.

"Од сва три брата Франкопана најистрајнији је био у борби против Срба Никола, каснији бан хрватски. И један члан породице Зрињских из тог времена, гроф Никола, истицао се као жучан и енергичан противник српских досељеника. Он је неуморно, и увек изнова, покретао парницу против Срба и обраћао се свим факторима за које је мислио да могу припомоћи, да му се Срби подложе..."

...Адам Прибићевић наводи: "Године 1672. осуђено је 14 калуђера манастира Лепавине и игуман Гомирја и тамо им је нестало трага због тога што су се бранили од Уније". То је забележено и иначе на више места.

Најбољи хрватски историчар Федро Шишић каже на једном месту за Крајину (хрватску и славонску): "Будући да су ти крајеви били слабо напучени, узели су Нијемци мамити разним

привилегијама у турском сусједству насељене грчко-источне Србе (Влахе), бранећи их од захтјева хрватске госпoде, који их хтједoше учинити својим кметовима."

Србе, против њихове воље, звали Власима

Ако је реч о националној свести, тада је најважније како се сам тај свет осећао и обележавао.

То је много важније него како су га други крстили. Националност је унутрашње осећање које нико не може тако добро и тако аутентично да установи као онај чија се народност испитује. Данас је то опште усвојено правило да свако о себи даје поуздане податке којој народности припада.

У том погледу постоје за Србе у Хрватској аутентични докази да су се вазда и то

сасвим свесно осећали и обележавали као Срби, чак у оно време кад "Хрвати" нису знали да су Хрвати. Кад год су могли слободно и без обзира на адресата да се означују, они су се означавали искључиво као Срби. Ми ћемо овде изнети неке податке из књиге проф. Васе Ђерића, који ће то потврдити. Но прво два податка из књиге Јована Радонића. У Римској курији сачувано је једно писмо Василија Предојевића писано у манастиру Марчи 6. децембра 1646. Оно почиње с овим речима: "Ми Василије Прједоевиц, милостију Божијеју епископ Србљем врјетанским, архимандрита геомирски".

Писмо Саве Станисављевића

Из 1650. године сачувано је једно писмо владике Саве Станисављевића, који се годину дана пред тим вратио био из Пећке патријаршије. Писмо је упућено протопопу Атанасију Драговићу и почиње овако: "Сава, милостију Божијеју, епископ Вретанији Срблем."

Године 1658. пише "гвардијан" манастира Лепавине Висарион, у име своје и осталих калуђера, загребачком бискупу Петру Петрићу и каже између осталог: "... а што ваше господство вели да нијесмо велике цркве католици, ми говоримо да смо прави католичани... а што нам ваше господство беседи за патријарху цариградскога, да га се отвржемо, богме мало за њега и маримо: он је Грк, а ми смо Србљи..." И то један кандидат уније тако себе и своју паству национално обележава.

Године 1664. пише унијатски владика марчански Гаврило Мијакић истом загребачком бискупу и овако се потписује, "Гаврил, епископ србски(х) синов помилованијем Божим".

Око 1680. године пише српски унијатски владика Павле Зорчић својим калуђерима (у манастир Марчу) и каже за себе да је "Епископ Србљем".

То тврди, чак, у последње време, у емиграцији, један иначе хрватски шовиниста, "доктор државних знаности" Ватрослав Мурвар. Он каже: "Моја баба вели да се она сјећа кад су постали Хрвати. Прије Радића су они били католици у широким подручјима средишње Хрватске..."

Год. 1690, 18. јуна, преговарају старешине српског народа са царем Леополдом и кажу: "Наше србско племе самовластно бити, архиепископа начинити од нашега рода и језика србскогo, грчкогo закона, кога избере вас духовни и свески сабор... По васеј Сервији, и Булгарији, и Јустинијанији, и Далмацији, и Боснији, Илирији и Херцеговини, и Чернеј Гори до мора, и

Хрватској и Угарској, Сирмији, Јанополији, земљама где је год под частним крилом светлао цара римског, где се налазе сад и после наши људи грчког закона по тој земљи више именовани, где се год нађу, да имају власт наш архиепископ, Србски, над њима цркве посвећати и попове давати".

Гажење српских права

Године 1718. састадоше се у Даљу српски посланици да се потуже цару на гажење српских привилегија. Владика коштајнички се тужио на заповеднике, што тамошњи католички попови узимају десетину од Срба православне вере. Године 1727. пишу старешине српског народа у Хрватској, Славонији и Срему аустријском цару и кажу у писму: "народу нашем илирико-расштијанском или сервијанском". У прва два назива (илирском и раском) они се повинују званичној терминологији бечког двора (тим пре што су привилегије дате "илирском" народу), али одмах затим додају како се они осећају и обележавају, наглашавајући да је то исто.

Године 1739. завршује се Хроника манастира Марче, у којој стоји да је тај манастир у XV веку разорен и да је после много година нанова начињен "от сербског национа их же Валахами ниње в Краоцији нарицајут", да се у време цара Максимилијана II (1564-1576) око горе Калника населило "в првих неколико в малом чисље Сербов". Кад је изнова начињен манастир Марча, постао је тамо "сербском национу" владика Симеун Вратањски...". Овај је запис заиста веома значајан. Тамо се не само говори о Србима, већ о српској нацији, као у некој најмодернијој социолошкој расправи. И то у првој половини XVIII века, далеко пре Наполеона. И у том запису се сасвим јасно означава да су Србе у Хрватској, против њихове воље, звали Власима.

У једној белешци на еванђељу села Дивосело код Госпића из год. 1768 забележено је да је умро П. Ненадовић "нашег славено-сербског народа митрополит на љето 1768, августа 15 ден". Стефан Вујановски, родом из Баније, штампао је 1772. у Бечу немачку граматику "в ползу србских дјетеј на славеносербскоме јазике." У објашњењу стоји да немачка слова Ф и УВ треба изговарати као "сербскоје Ф", а "С подобно јест гласом сербскому Ц".

Године 1772. написао је парох у Дебелом Брду (у Крбави, између Удбине и Коренице) Катихизис, који је 1813. штампан у Млецима. Тамо између осталог стоји: "Вопрос: Ко си ти. Отвјет: Ја јесам человек, Србин, христјанин.

Срби сачували чисте своје расе

Данас је уопште усвојено гледиште да чистих раса нема нигде на свету, најмање пак у Европи. И то гледиште целокупне науке усвојио је читав свет - осим Хрвата! Као у свему другоме, тако и овде њихову болесну мегаломанију није могуће ничим умерити. Они себе сматрају најчистијом расом света, или пак једином чистом, а све остале народе, нарочито њихове суседе, нечистим, измешаним, упрљаним. Специјално, разуме се, Србе.

Они стално истичу како су Срби, досељени у Хрватској једна страшна мешавина Влаха, Куцовлаха, Цинцара, Цигана, Грка, Арнаута, мартолога, и кога све још.* Само не Срба. Срба, сматрају они, није ни било међу овим назови-Србима, или их је било сасвим мало. Али, где чуда, откуда је мањина могла дати обележје тако страшној већини? Истина је да су Срби у огромној већини населили оне

пределе Хрватске где и данас још живе. Било је међу њима примера за то могло би се навести на хиљаде.

Пријетње Србима

Тако свуда истицани хрватски публициста, Влахо Раић, пише ту скоро у емиграцији једну памфлетску књигу где Србе отворено назива "потомцима Влаха и Куцовлаха" (стр. 239), а онда још каже: Стр. 312: "... разбијена је етничка цјеловитост Хрватске и на опустјела огњишта домородаца Турчин је довео балкански нанос. "Стр. 144: "... кад је балкански налет угрозио темеље хрватске тисућљетне народне самобитности"... Министар правде НДХ Мирко Пук казао је на збору у Крижевцима да су Срби који су населили Хрватску" пљачкаши, талог и смеће са Балкана" и поручује им: "Или се уклоните из наше домовине милом, или ћемо вас истјерати силом..." (стр. 606 дела под 219), свакако, и нешто иноплемених, вероватно понеки Влах или Бугарин. Али су огромну већину представљали чисти Срби, најчистији који се уопште могу замислити (уколико је чиста раса могућа).

То није тешко накнадно доказати, чак и кад се не би знала првобитна постојбина ових досељеника. И претходни одељак то доказује. А сад још неки посредни докази. У целој топономастици насеља и крајева где Срби живе нема скоро трага ниједном другом језику сем српском. Ништа, ама баш ништа не указује на влашко, цинцарско или какво слично насеље. Међу презименима лица која ту живе има веома мало влашких, ни два посто. Крштена имена која су сачувана од најстаријег доба до дана данашњега изразито су српска. Ако се читају стари документи и данашње матице, скоро су иста.

Језик којим та маса говори, то је најчистији српски језик херцеговачког типа. Према Хрватима, данашњи Срби у Хрватској "дошли су међу Хрвате и пословенили се, а за чудо говоре сви штокавски и ијекавски, као у западној Србији, Рашкој, Црној Гори и Херцеговини, а не чакавски, кајкавски, као Хрвати", утврђује г. Адам Прибићевић (168, стр. 40). И заиста, кад не би било никаквог другог аргумента, овај би био довољан да хрватске тврдње обеснажи. Како би могли Власи, Цинцари и Грци донети у те пределе други српски језик и њим вековима говорити?

Светосавска вјера

Но, има још безброј других аргумената. Срби су донели собом своју српско-православну, светосавску веру, која није била својствена ни Грцима ни Румунима или Куцовласима. Они су српске светитеље поштовали, њима богомоље подизали (детаљи код Адама Прибићевића, 168, стр. 45), њима службе појали, њима се клели и њих у помоћ дозивали. Славу су славили као и пре, као и данас и увек, исте свеце. А пропо, они су донели собом и одржали до дана данашњега цео комплекс српства и српског православља, комплекс и у позитивном и у негативном смислу речи. Донели су и одржали све особине српског човека. Во првјех, народне песме и национални занос са којима су оне повезане. Веру у царску прошлост и царску будућност. Веру у српску мисију. Јунаштво које су код Срба истицали сви писци од Византије до данас. Чврст и непоколебљив карактер. Жељу за слободом и одвратност према кметству и феуду. Издржљивост и подношење тегоба које би сваки други народ сломиле.

Ево шта о томе последњем каже за Лику Јован Цвијић, наш најбољи етнограф (109, II, стр. 65): "Ово је област у којој се тешко живи и од чијег земљишта треба уз велике напоре отимати мршаве плодове. У овој се је средини развио чврст, готово челичан свет, који може подносити оскудицу и невоље као Црногорци. У Лици нема других предања осим оних о Косову, о Краљевићу Марку и о Немањићима, које је донело динарско становништво." Да су Срби под Турцима сачували најчистије особине своје расе, то је опште мишљење европске науке и оно

ће бити изнето другом приликом и у другој књизи, поткрепљено највећим европским ауторитетима.

...Проф. Радослав Грујић наводи које су се све српске породице у северној Хрватској покатоличиле да би добиле племство (док је већи део остао сељак одбивши племство везано за конверзију). То су: Кукуљевићи, Драшковићи, Ожеговићи, Сладојевићи и други, који се "постепенo уврштују у грофове, бароне и осталу хрватску властелу" (437, стр. 163). А те породице су давале и државнике "хрватске" и културне раднике којима се Хрвати поносе. Кад говори о тзв. "Дванаест племена Хрвата" у северној Далмацији, која су била срж хрватског племства од XII до VX века, Јиречек нарочито истиче да "нису сва имена словенског порекла.

Хрвати одлазе у Угарску, а Срби у Славонију

А сад да окренемо лист и видимо како стоји расна чистота код Хрвата. Најбољи досадашњи историчар Хрвата Фердо Шишић дао је у Народној енциклопедији СХС збијен, али скроз научан, преглед хрватске прошлости. Ту он дели хрватску историју, према општеусвојеном критеријуму, на четири периода: од досељења на југ до 1102; од 1102. до 1526; од 1526. до 1790; од 1790. надаље

У првом периоду, после етапе "плена и робљења" настаје воља Хрвата "да образују трајна насеља." А тада се појављују на историјској позорници Авари и они заједно са Хрватима врше инвазију доцнијих хрватских земаља. Ево шта писац каже: "С Аварима помицали су се напред и Словени, те су населили данашњу Славонију, Хрватску и словеначке земље. У приморску Далмацију провалили су Словени с Аварима први пут 597. године, а онда све чешће..."

Хрватска пуна Влаха

После Авара долазе Франци и Фурлани. У другом добу "Главни елеменат становништва били су у читавој земљи од Драве до мора и у ово доба Хрвати (разуме се, у новој мешавини). Поред њих се одржаше на мору понеки Латини, који се поталијанчише кад доспеше под млетачку столетну власт, а у славонским неким варошима живели су досељени обртници Немци (Теутони), Мађари (Хунгари) и трговци Талијани (Италици).

- Множином надвисују све стране житеље, нарочито у XV веку, Власи (Моровласи, у Поуњу Ћићи), људи романског порекла из тесалских и македонских планинских крајева, али у XIV веку свуда већ пославењени... Хрватска је била пуна Влаха, од Неретве до Гвозда и Уне, док их у Славонији није било. Ови хрватски Власи били су највећим делом католици, а дијалектом чакавци..."

У трећој периоди: "Мада је големо мноштво Хрвата оставило у XVI веку домовину, нарочито данашњу северну Далмацију, Лику, Крбаву и Банију, одселивши се у западну Угарску и у Аустрију, а неки чак у Моравску и јужну Италију, ипак су Хрвати и сада били главни елемент у земљи. Уз њих седели су у XVII и XVIII веку надошли многобројни насељеници. У првом реду су то Срби (Валацхи, Расциани сиве Србиани), који се населише у Војној Крајини, Славонији и Срему. Немци населише неке градове у Славонији и то као обртници и трговци или као официри и чиновници. Мађара је било по неким славонским селима (делимично још из турског доба), а Арбанаса (Клименте) од 1737. само у славонским крајишким селима Никинци и

Хртковци". "Поред Немаца и Мађара, сељака и обртника, доселило се и подоста великаша" (и онда наводи имена страних грофова и барона, који се населише у Хрватској: Ердеди, Раух, Кулмер, Одскалки, Елц, Прандау, Пејачевић, Јанковић, итд.).

И Адам Прибићевић у једном чланку који сам накнадно пронашао потврђује ову мисао. Он каже: "Крупни племићи (за разлику од ситних, тзв. "шљивара") звали су се: Норман, Куен, Гутман, Одскалки, Ердеди, Кулмер, Раух, Турн-Таксис, Јанковић, Пејачевић). Неки су Јевреји, неки Немци, неки Талијани, неки Мађари. Јанковић је старином Србин, а Пејачевић Бугарин."

Хрвати потомци Гота?

Фердо Шишић каже: "Грофови Ердеди бијаху додуше мађарског поријекла, а она грана која ће још почетком XVI вијека населила у Хрватској, сасвим се била похрватила..."

Грофови Сермаж, чији ће један члан истакао у Загребачком сабору 1832. као протагониста хрватства, "доселише се у Хрватску из Француске, из Бесансона, почетком XVIII вијека".

...Име племена Карињана долази од римског града Коринум (слов. Карин). Име Могоровићи није словенско него, по звуку, више уралско-алтајско. Могоровићи су, у XI до XIII века, седели код Задра, а после провале Монгола помињу се они у Велебиту и у Лици"...: "Дедићима се зове наследно племство на великим острвима Брачу и Хвару 1185-1250, који су делимично, можда, потомци неретљанских племена". А та племена су српска, па и повеље ове породице дате су на српској ћирилици. Али не треба зато мислити да је првобитно племство било хрватско. Оно је то било још мање него ово потоње. Пре свега, осниваоци хрватске државе нису били ни Хрвати ни Словени уопште.

Један од најбољих савремених познавалаца прошлости и садашњости "Југоистока Европе", минхенски професор Г. Штатмилер је написао са пуном поузданошћу да су "све велике државе словенског света који је настајао - Бугарска, држава кијевских Бапера, Хрватска, Пољска - да су све те државе, као што је доказано основане од несловенских горњих слојева." (Србију Штатмилер ту не убраја). Словеначки географ и етнограф Јоже Рус тврди сасвим озбиљно да су "народни хрватски кнезови и краљеви само потомци и наследници готских владара". И следеће, старо племство Хрватске у најмању руку је сумњивог етничког састава. То је већ логично код средњоевропског племства уопште, које се женило највећим делом женама из страних племићких кућа. Али код главног хрватског племства, код Зрињских и Франкопана, имамо и неко двојство националне припадности. Тако нпр. у штандардној књизи о националностима у Аустрији јавља се као куриозитет да је, од два брата Зрињских, један, Никола, био мађарски, а други, Петар, хрватски песник. Онај је писао на мађарском "Сирену Јадранског мора", а овај је 1660. штампао у Млечима "Адријанског мора сирену".

Авари нису сасвим нестали, они су се утопили у Хрвате

Фердо Шишић каже: "Код Зрињских важило је као правило да су их сматрали амбарум патриарум дефенсорес, то јест добрим синовима и "браничима обију домовина, и Хрватске и Угарске... "Слависта Јан Колар звао је Николу Зрињског "мађарско-хрватском амфибијом". Мађари су његову песму "Не банчт а Мађарт" узели као национално гесло.

Да у Хрватима, који су се прво помешали са Аварима или Обрима, има много аварске одн. обарске крви, то признају сви озбиљни научници: антрополози, историчари, етнографи. То се не може ни спорити, јер Авара није сасвим нестало: они су се великим делом утопили у Хрвате.

Слични Аварима

Хрватски научник Томо Маретић каже без икаквих коментара: "Порфирогенит пише на једном мјесту да још у његово вријеме (у X вијеку) има међу Хрватима аварскијех остатака, који се и својом спољашношћу лако распознају од правијех Хрвата." На много места у својој књизи Маретић опонира Порфирогениту; овде му не опонира.

...И Адам Прибићевић у једном свом новинском чланку реперкутује резултате науке кад каже: "Обара је много остало у западним крајевима од Дрине до мора, а највише у Хрватској. Честа су имена места и река која подсећају на њих, чак недалеко од Загреба. Обарска је реч и бан. У тим крајевима се и данас говори: "обарски ударати" (тј. нечовечно) "обарски викати." Хрватски философ Дворниковић писао је да су све гомиле криминалне, а хрватске подвучено. И то ће бити, ако је његов суд тачан, траг обарске крви. У тим крајевима има и данас обарских физиономија, четвртастих лица, с истакнутим јабукама".

Сад да видимо директно шта каже сам тај заиста велики и објективни хрватски научник Владимир Дворниковић. Он, између осталог, у својој Карактерологији Југословена пише: "Животна заједница са Аварима, пред вратима Империје и првом продирању на Балкан, морала је оставити своје трагове. Та заједница преко 200 година била је више паразитска него симбиотична и... морала је оставити карактеролошке и антрополошке трагове."...

Цитирајући Порфирогенита, "да се на једном делу становништва Хрватске добро познаје аварско порекло", Дворниковић додаје: Тај монголоидни потез... опажа се и дан-данашњи нарочито у панонском делу Јужних Словена; можемо мирне душе да допунимо Порфирогенита". И даље карактерише Аваре: "Авари су морали бити један мозговно сужен свакој вишој култури неприступачан, монголски сој. Били су то савршени примерци дубоке "варварске психологије": животињски

лакоми пљачкаши, грамжљиви сакупљачи блага које су као хрчкови вукли у некакве подземне јазбине ограђене зидом и насипом, брутални паразити на телу и души својих поданика, а усто, изгледа, и на садистичкој бази свирепи мучитељи".

Сељаци монголског изгледа

То проф. Дворниковић говори о Аварима на оном месту где износи њихов траг код Хрвата. На стр. 272 исте књиге каже Дворниковић: "Нешто лапоноидно, монголоидно у словенско-нордијском типу налазимо и данас подједнако на пољској Висли, у срцу Чешке, као и у Хрватском Загорју, Међумурју и Јужној Србији." Описујући слику сељака и сељанке из загребачке околине, Дворниковић каже да такву "ширину лица ниже очију као у Калмика... има око Загреба готово свака друга, трећа сељанка."

"Монголоидног порекла могла би бити садистичка свирепост која, каткад, закувана и подјармена у маси... проваљује из иначе мирног словеноидног кајкавско-хрватског сељака (нпр. линчовање из мржње или из сујеверја)".

Интересантна ствар да су савременици описивали Јелачићеву војску, састављену скоро сасвим од Хрвата, веома слично. Тако један савременик овако описује ту армију" барона Јелачића: "Претпоставите једну велику мускулозну прилику са тамно-жутим, прљавим монголским лицем

која седи на малом козачком коњу... "Вођа Мађара Лајош Кошут овако их је описивао: "...Заиста, ко је ове дивље звери посматрао сасвим изблиза, или ко је у отвореној борби стојао према њима као писац ових редова, он ће морати да призна да нешто демонско лежи у овим стравичним приликама, чији изглед наше срце испуња језом. Нека човек помисли на те бештије. Високе, мршаве прилике, са дивљим изобличеним цртама, јагодицама које јако испадају, једном мрко-тамном бојом лица, чекињасто чупавом косом, и са тамним, буљавим очима са крвним жилицама и са крвавим подливима, то су ознаке ових црвенокабаничара или црвенокапа".

Аустријски етнограф Черниг, који је сав свој живот посветио испитивању етничких односа народа Аустрије у првој половини прошлог века, каже на једном месту и ово: "Брдски појас између Саве, Купе и Дрине, Доња Панонија или доцнија провинција Савија (још доцније Славонија) беше првобитно главно седиште панонских племена. Истина да је уз реке те области прошао главни поход Хуна, Гота и других немачких племена, доцније Авара, Бугара и Славена, па ипак изгледа да су се одржали неки остаци илирских и панонских праплемена, који су се могли тим лакше да прикључе Славенима и тако да се изгубе међу њима..."

Хрвати су постали од мјешавине народа

Говорећи о приморју барон Черниг каже: "У Далмацији је италијанско становништво већих градова... старороманског порекла, нарочито у Задру, Шибенику, Трогиру, делом у Дубровнику, посебно у Сплиту, где је прави град насељен само од Италијана..."

...На страници 701 тома Черниг наводи мађарска језичка острва али само у "српском језичном пределу" и то у Славонији, Срему, Бачкој и Српско-банатској Граници". У Славонији насеља су: српско-мађарско Дежановац, српско-немачко-мађарско Терезовац, српско-мађарски предео Горњег Михољца и Слатине, разасута српско-мађарска места Нова Буковица, Банковци, Владиславце, мађарска места: Алагинци, Тења, пуста Шедоловец, Корођ, пуста Клиса и Ердед; српско-мађарско-немачки предео Стари Јанковци код Винковаца до Опатовца на Дунаву и Ђелетовци код Босута..." "У Срему српско-мађарска места Нештин, Сот, српско-немачко-мађарски Ердвик, мађарско-српски Шаринци, итд."

Од Гепида до Романа

"Према томе - каже Карл Черниг - показује се ова скица народа за земљу између Драве, Саве, Купе, Арсије (Врбаса?) и Уне.

У Хрватској и Славонији: а) Хрвати и Словенци; б) Гудускани и Тимочани и остали Словени, који су сви већ били прилично стопљени са Хрватима; в) остаци Авара; г) Власи; д) Романи, и појединачно ђ) Немци". Ето, таква изгледа етничка слика првобитне Хрватске.

А каква ли је тек сада?

Гудускани и Тимочани су према Чернигу мала словенска племена која су под Борном живела око Тимока и 818. године доспела под франачку власт и насељена у источној Истри.

Дајући рекапитулациони преглед етничког састава становништва данашње Хрватске, ево како их обележава аустријски етнограф Карл Черниг: "У Доњој Панонији, данас Славонији: Срби, Хрвати, Словенци, Бугари, Франци, Лангобарди и остаци Гепида, Грци, Власи.

- У Хрватској и Далмацији: остаци Илира, Хрвата и остала словенска племена (Словени, Гудускани, Тимочани, Власи), Романи (Италијанци, Романи, Латини) и остаци Авара."

Ето од какве су све мешавине данашњи Хрвати саздани. Они истичу нарочито како су Срби, скоро сви без изузетка (Срби у Хрватској и Славонији) потомци Влаха и Куцовлаха. То је званично учење старчевићанске странке, то понавља у наше доба сплитски факин и хрватски публициста Влахо Раић. Међутим, нико чистији потомак Влаха и Куцовлаха него данашњи Хрвати у Хрватској и Далмацији. То је рекао већ и Фердо Шишић. То тврди други хрватски научник Петар Скок у једној научној расправи штампаној у Јагићевом Архиву, опет у часопису једног Хрвата. Скок каже, говорећи о Морлацима у Хрватској: "Да ли ови потичу од оних Влаха који се на имањима Зринских и Франкопана и у пределу Цетине спомињу још у повељама XIV века, не може се са сигурношћу утврдити, јер ови Власи носе искључиво хрватска имена и ми немамо критеријум да њихову народност докажемо."

Срби у Далмацији

...У својој посебној студији о Романима у далматинским градовима, коју је издала бечка Академија наука, професор Константин Јиречек каже: "Раширење Влаха... на јадранском обалном пределу добро је познато из споменика. Они су седели у брдима код Котора и Дубровника, у пределу Неретве, крај Сплита, Клиса и Сиња, крај Нина и Обровца и у планинама Велебит од Зрмање до Сења".

"Да Власи у Хрватском Приморју још у XVI веку говораху делом румунски, јасно произлази из

једне вести млетачког географа Доменика Негри из године 1557. "Јиречек цитира један став из те књиге на латинском, чији превод гласи: "У Хрватској, једном планинском пределу који лежи пуст услед честих турских провала и који се простире до реке Цетине, становаху, по Негрију, људи витка стаса и мила изгледа, ваљани људи, који у међусобном говору многе речи изражавају у латинском, мада поквареном језику и тврде упорно и са пуним уверењем да су они Румуни ("Римљани") и да су у стара времена

доведени ту као колонисти".

Франкопан је, каже Јиречек даље, неке од тих Влаха превео са континента на острво Крк година 1450-1480 и ту су они њихов влашки језик, у селима Дубачница и Пољица тек у XIX веку канда заборавили. Јиречек говори у историји Срба нарочито баш о Аромунима или Куцовласима и каже: "У листинама и архивским далматинским књигама помињу се они... у читавој северној Далмацији, између Омиша и Ријеке. Румунска лична имена јављају се у далматинским споменицима од IX века (Негулус, Драцулус, Дедулус...)"

И познати мађарски историчар и балканолог Лајош Талоци утврђује да је у Далмацији од давнина био распрострањен чобански слој Влаха. Он каже дословно: "И у старој провинцији Далмацији био је један такав пастирски народ. Данас нема на обали нити у босанском подручју оних који говоре румуњски.

...Војну границу, Карловачки ђенералат, населили су прво Срби. Ту је било мало Хрвата само око Огулина, Бриња, Модруше и Оточца.

...Најбољу карактеристику хрватске националности и етничке чистоте дао је њихов историчар Иван Кукуљевић Сакцински, кад је на седници Хрватског сабора 2. маја 1843. казао: "Ми смо мало Латини, мало Нијемци, мало Мађари и мало Славени, а искрено говорећи нисмо укупно

ништа". Ipse dixit. (Сам рече). Ја овим речима немам шта да додам и њима завршавам своја излагања.

Фелџтон "Глас Српске"

Написао Лазо М.Костић

www.zapadnisrbi.com